

УДК 159.9

*Ю. Подопрігора, здобувачка другого (магістерського рівня)
соціально-психологічного факультету
Ю. Ільїна, к.психол.н., доц. каф. (ORCID 0000-0002-9987-7130)
Національний університет цивільного захисту України*

СОЦІАЛЬНИЙ ТА ЕМОЦІЙНИЙ ІНТЕЛЕКТ ЯК ДЕТЕРМІНАНТИ ПОДОЛАННЯ СТРЕСУ В УМОВАХ КОМАНДНОЇ РОБОТИ

У статті розглядаються питання особливостей взаємозв'язку соціального та емоційного інтелекту з рівнем стресостійкості рятувальників в умовах командної роботи.

Професія рятувальника на сьогоднішній день в абсолютній більшості країн відноситься до числа ризиконебезпечних. Стресогенність, пов'язана з фізичним та нервово-психологічним навантаженнями, несприятливими умовами праці, режимом тривожного очікування, впливом на психіку дестабілізуючих факторів, висуває досить високі вимоги до фахівців даного напрямку. Їх діяльність може протікати в командній чи індивідуальній формі, проте стресогенність це не виключає, а, навпаки, підсилює. У цілому під час командної роботи кожен із членів команди має чітко знати свої обов'язки, виконувати їх і при цьому нести відповідальність за ті чи інші дії. Власне в командній роботі найбільшої актуальності набуває вміння розпізнавати емоції, керувати ними в тому плані, що саме ці вміння уможливають легшу та швидшу адаптацію в суспільстві, високоефективне професійне виконання поставлених задач та грамотне управління стресовими ситуаціями.

Володіння культурою емоційного інтелекту забезпечує раціональне прийняття фахівцем рішень, конструктивне якісне виконання задач в особливо небезпечних ситуаціях.

Важливу роль відіграє рівень соціального інтелекту серед працівників, які задіяні в команді, так як вміння взаємодіяти з оточуючими, встановлювати конструктивні відносини безсумнівно впливає на можливість особистості протистояти стресу.

Отримані результати свідчать про те, що переважно розвиток соціального інтелекту є основою роботи в команді, дозволяє адекватно розуміти оточуючих, психічні властивості. Командна робота характеризується усвідомленням загальних цілей, високим рівнем відповідальності, підтримкою зусиль один одного.

Укладена та апробована програма тренінгу, спрямована на розвиток структурних елементів соціального та емоційного інтелекту для тих працівників ДСНС України, показники яких відносяться до низьких та таких, що можуть деструктивно впливати на якість виконання професійної діяльності і протистояння стресу. Відмічено позитивну тенденцію в розвитку компонентів соціального та емоційного інтелекту в результаті проведеного тренінга.

Ключові слова: соціальний інтелект, емоційний інтелект, стресостійкість, командна робота, працівники ДСНС України.

Вступ із розкриттям проблеми дослідження. Питання стресу не є новим в науковій психологічній літературі. Проте набуває особливого значення в професійній діяльності рятувальників останнім часом,

оскільки вона стає все більш емоційно напруженою і вимагає повного включення, віддачі та відповідальності.

У науковій літературі у відповідності з класичним

визначенням стресу, введеного Г. Сельє, стрес є тією неспецифічною відповіддю організму на різні зовнішні та внутрішні умови.

Враховуючи вищевикладене та беручи до уваги інтенсифікацію службової діяльності, пов'язаної з умовами служби, безпосереднім місцем та умовами співпраці з іншими працівниками, факторами ризику, важливого значення набуває саме врахування тих чинників, які забезпечують найбільш ефективно подолання стресу рятувальниками. Так як здебільшого професійна діяльність представників ризиконебезпечної професії частіше за все проходить на фоні стресу та вимагає високого рівня психічної стійкості особистості, то необхідно приділити увагу тому особистісному ресурсу, який в цілому підвищить її адаптивність та можливість долати стрес [15].

У сучасному науковому доробку дослідників та практиків в галузі психології наявні результати досліджень, які свідчать про вплив емоційного та соціального інтелекту на стійкість особистості до стресу, так як відмічається підвищення ефективності прийняття рішень, виконання завдань, когнітивних процесів та зниження чутливості до стресу в осіб з високим рівнем розвитку зазначених видів інтелекту.

Проте, не дивлячись на широкий інтерес дослідників та теоретиків до ролі соціального та емоційного інтелекту в розвитку та підтримці певних особистісних якостей, відсутні вичерпні дані про вплив рівня розвитку соціального та емоційного інтелекту на подолання стресу співробітниками ДСНС України в умовах командної роботи.

Аналіз останніх досліджень і публікацій.

Під емоційним інтелектом розуміється сукупність когнітивних здібностей особистості, які уможливають переробку емоційної інформації про себе та інших, а також використання емоційної сфери для вирішення життєвих практичних та професійних задач [7, 11]. Дослідження показують, що в цілому наявний рівень емоційного інтелекту може розглядатися в якості важливого ресурсу для навчання та праці, а також значного підвищення ефективності професійної діяльності [4, 8, 10].

Соціальний інтелект в науковій літературі трактується в якості специфічної пізнавальної здібності особистості, що уможливорює розуміння людей та взаємодію з ними [3; 10].

Дослідження соціального інтелекту розкриваються в працях Д. Векслера, О. І. Власової, Дж. Гілфорда, О. М. Кокун, О. М. Корніяки, Г. В. Ожубко, Н. Л. Рудої, Е. Л. Торндайка, Ю. С. Федорі та ряду інших дослідників та практиків. Емоційний інтелект досліджувався Д. Бар-Оном, Ж. П. Вірною, Д. Гоулманом, Є. О. Іванової, Д. Карузо, Н. В. Ковригою, К. Р. Маннапової, Дж. Мейером, Е. Л. Носенко, П. Саловой та іншими.

Метою статті є висвітлення результатів дослідження особливостей взаємозв'язку соціального та емоційного інтелекту з рівнем розвитку стресостійкості суб'єктів командної та індивідуальної діяльності.

У дослідженні брали участь працівники Головного управління ДСНС України у Харківській області, (25 осіб, які мають суто досвід

індивідуальної роботи (водії, диспетчера) та 25 осіб – досвід командної роботи (розрахунок рятувальників).

На першому етапі нами було досліджено особливості прояву соціального інтелекту серед

працівників з наявним та відсутнім досвідом командної роботи за допомогою методики Дж. Гілфорда «Соціальний інтелект». Результати, отримані в ході дослідження, представлені у таблиці 1.

Табл. 1. Показники за рівнями вираженості соціального інтелекту серед опитуваних (відсотки)

Рівні	Індивідуальна робота	Командна робота	χ^2	V
Високий	12*	36*	3,94	0,281
Середній	72	52		
Низький	16	12		

Примітка:* – $p < 0,05$; ** – $p < 0,001$; V – індекс розміру ефекту V-Крамера.

Аналізуючи таблицю, відмітимо, що високий рівень розвитку соціального інтелекту серед осіб з досвідом індивідуальної роботи виражений у 12% опитуваних сформованої дослідницької групи, а серед осіб з досвідом командної роботи – у 36% респондентів.

Так як статистично значущих відмінностей в прояві високого рівня соціального інтелекту не встановлено, проте різниця у його вираженості спостерігається в результаті застосування z-критерію, припустимо, що це може свідчити про здатність осіб, діяльність яких відбувається в умовах командної взаємодії, розуміти поведінку оточуючих, розуміти мову невербальної комунікації, а також давати швидкі і точні судження про оточуючих, успішно прогнозувати їхні реакції у відповідних обставинах, проявляти далекоглядність у стосунках з іншими, що сприяє їх успішній соціальній адаптації. Окрім того, варто підкреслити той факт, що особи з високим рівнем соціального інтелекту спрямовані на пізнання себе та часто володіють розвинутою

здатністю до рефлексії, що може полегшувати встановлення комунікації з оточуючими, підтримувати оптимальний психологічний клімат, проявляти більше зацікавленості та кмітливості й винахідливості в роботі.

Середній рівень вираженості соціального спостерігається у 72% опитуваних з досвідом індивідуальної роботи та серед 52% опитуваних з досвідом командної роботи. Низький рівень характерний для 16% досліджуваних, які здебільшого мають досвід індивідуальної роботи, та для 12% опитуваних з досвідом командної роботи.

Так як статистично достовірних відмінностей у вираженості середнього та низького рівнів соціального інтелекту серед опитуваних досліджуваних груп не встановлено, то можемо припустити, в цілому опитуваним обох груп бувають властивими труднощі у розумінні та прогнозуванні поведінки оточуючих, що в цілому може призводити до ускладнення взаємовідносин та зниження можливостей соціальної адаптації.

Наступним етапом в нашій роботі стало вивчення особливостей прояву емоційного інтелекту серед опитуваних сформованих дослідницьких груп. Дослідження емоційного інтелекту проводилося

шляхом застосування «Опитувальника ЕМІн» Люсіна.

Результати, отримані в ході порівняльного аналізу, представлено в таблиці 2.

Табл. 2. Порівняльний аналіз вираженості показників емоційного інтелекту у сформованій вибірці (M(SD))

Назва шкали	Досвід		U	Z	p	ES
	Індивідуальна робота M(SD)	Командна робота M(SD)				
Розуміння чужих емоцій	19,96(3,75)	23,48(5,01)	182,5	-2,55	≤0,01	0,4
Управління чужими емоціями	13,48(3,3)	15,08(3,91)	202,5	-2,15	≤0,05	0,3
Розуміння своїх емоцій	19,12(5,46)	18,04(4,53)	292,0	-0,4	≥0,05	0,1
Управління своїми емоціями	11,76(4,2)	11,8(4,1)	299,5	-0,25	≥0,05	0,0
Контроль експресії	11,84(3,49)	10,84(3,76)	255,5	-1,11	≥0,05	0,2
Міжособистісний емоційний інтелект	33,44(4,69)	38,56(6,67)	163,0	-2,90	≤0,01	0,4
Внутріособистісний емоційний інтелект	42,72(7,68)	40,68(6,39)	250,0	-1,21	≥0,05	0,2
Розуміння емоцій	39,08(6,04)	41,52(7,26)	238,5	-1,43	≥0,05	0,2
Управління емоціями	37,08(6,6)	37,72(5,87)	311,0	-0,02	≥0,05	0,0
Загальний рівень емоційного інтелекту	76,16(9,2)	79,24(7,63)	252,5	-1,16	≥0,05	0,2

Примітка: Z – стандартизований показник для U-значення; ES – розмір ефекту (0-0,2 – несуттєвий; 0,2-0,5 – малий; 0,5-0,8 – середній; більше 0,8 – великий; р-значення – ймовірність отримання результату; U – величина критерію Манна-Уїтні.

Отримані результати, представлені в таблиці 2, свідчать про наявність статистично значущих відмінностей за такою складовою емоційного інтелекту, як розуміння чужих емоцій. Як ми можемо бачити, саме для досліджуваних з досвідом командної роботи в більшій мірі властива здатність розуміти емоційний стан людини на основі зовнішніх

проявів емоцій (міміка, жестикуляція, звучання голосу) та/або інтуїтивно; чуйність до внутрішніх станів інших людей. Відмінності встановлено на високому рівні статистичної значущості ($p \leq 0,01$).

За субшкалою «Управління чужими емоціями» встановлено також наявність статистично достовірних відмінностей, що можуть свідчити про здатність рятувальників, які працюють

в умовах командної взаємодії, викликати в інших людей ті чи інші емоції, знижувати інтенсивність небажаних емоцій, а часом й їхню схильність до маніпуляцій в більшій мірі, аніж досліджуваних без такого досвіду. Відмінності встановлено на достовірному рівні статистичної значущості ($p \leq 0,05$).

Міжособистісний емоційний інтелект як здатність розуміти емоції інших людей та управління також статистично значуще відрізняє саме опитуваних з досвідом командної роботи. Відмінності встановлено на високому рівні статистичної значущості ($p \leq 0,01$).

За такими показниками емоційного інтелекту, як розуміння своїх емоцій та управління ними, контроль експресії, розуміння та управління емоціями, а також внутрішньо особистісний емоційний інтелект і загальний рівень емоційного інтелекту статистично достовірних відмінностей не встановлено. Такі результати можуть свідчити про наступне: як серед опитуваних з досвідом командної роботи, так і без

такого досвіду в більш менш рівній мірі виражена здатність розуміти власні емоції та управляти ними, а також керувати своїми і чужими емоціями, усвідомлювати свої емоції (розпізнавати, ідентифікувати, розуміти причини та вербалізації їх), контролювати зовнішні прояви своїх емоцій. Окрім того, в однаковій мірі спостерігається вираженість здатності та потреба керувати своїми емоціями, викликати та підтримувати бажані емоції та тримати під контролем небажані.

Таким чином, відмітимо, що загалом спостерігається ряд відмінностей у прояві структурних компонентів емоційного інтелекту серед опитуваних сформованих дослідницьких груп.

Вивчення особливостей стресостійкості опитуваних сформованих дослідницьких груп проводилося за допомогою методики «Визначення стресостійкості та соціальної адаптації» Т. Холмса та Р. Раге. Результати, отримані в ході застосування порівняльного аналізу, представлено в таблиці 3.

Табл. 3. Порівняльний аналіз вираженості подолання стресу у сформованій вибірці (M(SD))

Назва шкали	Досвід		U	Z	p	ES
	Індивідуальна робота M(SD)	Командна робота M(SD)				
Подолання стресу	170,52(29,25)	219,12(62,02)	166,5	-2,83	$\leq 0,01$	0,4

Примітка: Z – стандартизований показник для U-значення; ES – розмір ефекту (0-0,2 – несуттєвий; 0,2-0,5 – малий; 0,5-0,8 – середній; більше 0,8 – великий; p-значення – ймовірність отримання результату; U – величина критерію Манна-Уїтні.

З наведеної таблиці ми бачимо, що середній показник серед опитуваних з досвідом індивідуальної

роботи за показником стресостійкості становить 170,52 бали, а серед опитуваних з досвідом командної роботи – 219,12 балів. Отримані дані свідчать про те, що останні не

витрачають свій ресурс для боротьби з негативними психічними станами, які мають місце під час стресу, що значно підвищує ефективність виконання діяльності, в той час як серед опитуваних з досвідом індивідуальної роботи може відмічатися зниження стресостійкості зі збільшенням стресових ситуацій у житті. Відмінності встановлено на високому рівні статистичної значущості ($p \leq 0,01$).

Завершальним етапом нашої дослідницької роботи було встановлення наявності / відсутності взаємозв'язку соціального та емоційного інтелекту й стресостійкості серед опитуваних сформованих груп за допомогою коефіцієнту рангової кореляції Спірмена. Результати кореляційного аналізу представлено в таблиці 4.

Табл. 4. Кореляційний аналіз загальних показників емоційного та соціального інтелекту й подолання стресу серед опитуваних обох груп

Вид інтелекту	Подолання стресу	
	Індивідуальна праця	Командна праця
Емоційний інтелект	-0,014	-0,702**
Соціальний інтелект	-0,499**	0,354*

Виходячи з даних, представлених в таблиці 4., зазначимо, що в цілому між емоційним інтелектом та подоланням стресу серед опитуваних з досвідом індивідуальної праці статистично значущої кореляції не спостерігається. Проте серед опитуваних з досвідом командної праці відмічається наявність статистично значущого оберненого сильного взаємозв'язку ($r = -0,702$), що може бути свідченням наступного: з розвитком здатності осіб з досвідом командної праці розуміти свої емоції та емоції інших відмічається зниження їхньої опірності стресу.

До того ж нами встановлено наявність помірною статистично значущого оберненого та прямого сильного взаємозв'язку ($r = -0,499$ та $0,354$) між соціальним інтелектом та здатністю долати стрес серед опитуваних обох дослідницьких груп.

Тож, у ході кореляційного аналізу між показниками соціального та емоційного інтелекту та показниками

опірності стресу нами встановлено наявність статистично значущого прямого та оберненого взаємозв'язку.

Таким чином, зазначимо, що загалом відмічається існування статистично достовірних відмінностей у вираженості рівнів соціального та емоційного інтелекту серед опитуваних з різним досвідом командної роботи.

Нами розроблено тренінг, вправи якого спрямовані на розвиток структурних елементів соціального та емоційного інтелекту. У роботі були задіяні працівники з показниками, що можуть деструктивно впливати на якість виконання професійної діяльності і протистояння стресу.

Висновок: у цілому проведено дослідження та отримані нами результати дозволяють стверджувати, що розвиток переважно соціального інтелекту є основою роботи в команді. Командна робота характеризується усвідомленням загальних цілей, високим рівнем відповідальності,

підтримкою зусиль один одного. Рятувальники з командним досвідом роботи не витрачають свій ресурс для боротьби з негативними психічними станами, які мають місце під час стресу, а це значно підвищує ефективність діяльності, яка виконується. Отже, серед наших опитуваних соціальний інтелект є детермінантною подолання стресу.

Література

1. Буркало Н. І. Психологічні особливості емоційного інтелекту. *Psychological journal*. 2019. V. 5. I. С. 34-49.
2. Горбунова В. В. Психологія командотворення: Цінніснорольовий підхід до формування та розвитку команд: монографія. Житомир: ЖДУ ім. І. Франка, 2014. 380 с.
3. Ковальова О.А. Проблема визначення «соціальний інтелект» у психологічній науці. Освіта та розвиток обдарованості особистості. 2015. № 10 (41). С. 10–14.
4. Кулик Н.А., Гільова Л.Л. Емоційний інтелект: аналіз сучасних західних досліджень. Збірник наукових праць. 2017. № (39). С. 79–90. DOI: 10.32626/2227-6246.2018-39.79-90.
5. Крайнюк В. М. Психологія стресостійкості особистості: монографія. Київ: Ніка-Центр, 2007. 431 с.
6. Миронець С. М. Особливості свідомої саморегуляції при розвитку гострого і хронічного травматичного стресу у рятувальників. Вісник Національної академії Державної прикордонної служби України. 2011. № 3. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/Vnadps_2011_3_21.
7. Могиляста С.М. Психолого-педагогічні засоби розвитку емоційного інтелекту старшокласників: дис. ... кандидат психол. наук: 19.00.07. Київ, 2021. 245 с.
8. Носенко Е. Л., Коврига Н. В. Емоційний інтелект як інтегральна особистісна властивість. Практична психологія і соціальна робота. 2008. № 9. С. 22–27.
9. Подольчак Н.Ю., Карковська В.Я., Білик О.І., Цигилик Н. В. Оцінювання емоційного інтелекту державних службовців України: порівняльний аналіз методик MSCEIT, Холла, EQ-I. Проблеми сучасних трансформацій. 2022. № 3. DOI: 10.54929/2786-5746-2022-3-02-01
10. Подофей С. О. Емоційний інтелект особистості й особливості його становлення. Науковий вісник Херсонського державного університету. 2019. № 1. С. 260–265.
11. Ракітянська Л. Сутність та зміст поняття «емоційний інтелект». Педагогічний процес: теорія і практика. 2018. № 4 (63). С. 35–42.
12. Старинська О. Проблема психологічної сутності понять «соціальний інтелект» та «емоційний інтелект»: Науковий дискурс. Наукові праці Міжрегіональної Академії управління персоналом. 2022. № (3(56)). С. 40–44. DOI 10.32689/maur.psych.2022.3.6
13. Стрілецька І. Соціальний інтелект як чинник професійного становлення особистості. Психологія особистості. 2015. № 1 (6). С. 285–292.
14. Томчук М. І. Психологічні особливості формування команд в організаціях Міністерства внутрішніх справ. Вісник Національної академії Державної прикордонної служби України. 2012. № 5. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/Vnadps_2012_5_50.
15. Тютюнник Л. Л. Поняття стресостійкості особистості в

сучасному науковому дискурсі.
Габітус. 2020. №13. Т. 2. С. 158-163.

Київ: Центр учбової літератури,
2014. 250 с.

16. Федорчук В. М. Тренінг
особистісного зростання: навч. посіб.

Y. Podopryhora, student of the second (master's level) social and psychological faculty
Y. Iliina, PhD in Biology, Associate Professor
National University of Civil Defense of Ukraine, Kharkiv (Ukraine)

SOCIAL AND EMOTIONAL INTELLIGENCE AS DETERMINANTS OF OVERCOMING STRESS IN TEAMWORK

The article examines the specifics of the relationship between social and emotional intelligence and the level of stress resistance of rescuers in teamwork.

Today the profession of lifeguard is among the riskiest in the absolute majority of countries. stress, associated with physical and neuro-psychological stress, unfavorable working conditions, anxious waiting regime, the influence of destabilizing factors on the psyche, puts quite high demands on specialists in this field. their activity can take place in a team or individual form, but stressogenicity does not exclude it, but, on the contrary, strengthens it. in general, during team work, each member of the team must clearly know their duties, fulfill them and, at the same time, be responsible for certain actions. actually, in teamwork, the ability to recognize emotions and manage them becomes most relevant, as these skills enable easier and faster adaptation in society, highly effective professional performance of assigned tasks, and competent management of stressful situations.

Possessing the culture of emotional intelligence ensures rational decision-making by a specialist, constructive and high-quality performance of tasks in particularly dangerous situations.

An important role is played by the level of social intelligence among employees who are involved in the team, since the ability to interact with others, to establish constructive relationships, undoubtedly affects the ability of an individual to withstand stress.

The obtained results indicate that mainly the development of social intelligence is the basis of teamwork, allows you to adequately understand others, mental properties. Teamwork is characterized by awareness of common goals, a high level of responsibility, and support of each other's efforts.

A training program has been drawn up and tested, aimed at developing the structural elements of social and emotional intelligence for those employees of the State Emergency Service of Ukraine whose indicators are low and can have a destructive effect on the quality of professional performance and resistance to stress. A positive trend in development was noted components of social and emotional intelligence as a result of the training.

Keywords: social intelligence, emotional intelligence, stress resistance, teamwork, employees of the State Emergency Service of Ukraine.

References

1. Burkalo N. I. Psykholohichni osoblyvosti emotsiinoho intelektu. Psychological journal. 2019. V. 5. I. S. 34-49.

2. Horbunova V. V. Psykholohiia komandotvorenna: Tsinnisnorolovyi pidkhid do formuvannia ta rozvytku komand: monohrafiia. Zhytomyr: ZhDU im. I. Franka, 2014. 380 p.

3. Kovalova O.A. Problema vyznachennia «sotsialnyi intelekt» u psykholohichnii nauksi. Osvita ta rozvytok obdarovanosti osobystosti. 2015. № 10 (41). S. 10–14.
4. Kulyk N.A., Hilova L.L. Emotsiinyi intelekt: analiz suchasnykh zakhidnykh doslidzhen. Zbirnyk naukovykh prats. 2017. № (39). S. 79–90. DOI: 10.32626/2227-6246.2018-39.79-90
5. Krainiuk V. M. Psykholohiia stresostiikosti osobystosti: monohrafiia. Kyiv: Nika-Tsentr, 2007. 431 c.
6. Myronets S. M. Osoblyvosti svidomoi samorehuliatcii pry rozvytku hostroho i khronichnoho travmatychnoho stresu u riatuvalnykh. Visnyk Natsionalnoi akademii Derzhavnoi prykordonnoi sluzhby Ukrainy. 2011. № 3. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/Vnadps_2011_3_21.
7. Mohyliasta S.M. Psykholohopedahohichni zasoby rozvytku emotsiinoho intelektu starshoklasnykh: dys. ... kandyd. psykol. nauk: 19.00.07. Kyiv, 2021. 245 p.
8. Nosenko E. L., Kovryha N. V. Emotsiinyi intelekt yak intehralna osobystisna vlastyvist. Praktychna psykholohiia i sotsialna robota. 2008. № 9. P. 22–27.
9. Podolchak N.Iu., Karkovska V.Ia., Bilyk O.I., Tsyhylyk N. V. Otsiniuvannia emotsiinoho intelektu derzhavnykh sluzhbovtziv Ukrainy: porivnialnyi analiz metodyk MSCEIT, Kholla, EQ-I. Problemy suchasnykh transformatsii. 2022. № 3. DOI: 10.54929/2786-5746-2022-3-02-01
10. Podofiei S. O. Emotsiinyi intelekt osobystosti y osoblyvosti yoho stanovlennia. Naukovyi visnyk Khersonskoho derzhavnoho universytetu. 2019. № 1. P. 260–265.
11. Rakitianska L. Sutnist ta zmist poniattia «emotsiinyi intelekt». Pedahohichni protses: teoriia i praktyka. 2018. № 4 (63). P. 35–42.
12. Starynska O. Problema psykholohichnoi sutnosti poniat «sotsialnyi intelekt» ta «emotsiinyi intelekt»: Naukovyi dyskurs. Naukovi pratsi Mizhrehionalnoi Akademii upravlinnia personalom. 2022. № (3(56)). P. 40–44. DOI 10.32689/maup.psych.2022.3.6
13. Striletska I. Sotsialnyi intelekt yak chynnyk profesiinoho stanovlennia osobystosti. Psykholohiia osobystosti. 2015. № 1 (6). P. 285–292.
14. Tomchuk M. I. Psykholohichni osoblyvosti formuvannia komand v orhanizatsiiakh Ministerstva vnutrishnikh sprav. Visnyk Natsionalnoi akademii Derzhavnoi prykordonnoi sluzhby Ukrainy. 2012. № 5. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/Vnadps_2012_5_50.
15. Tiutiunyk L. L. Poniattia stresostiikosti osobystosti v suchasnomu naukovomu dyskursi. Habitus. 2020. №13. T. 2. P. 158-163.
16. Fedorchuk V. M. Treninh osobystisnoho zrostannia: navch. posib. Kyiv: Tsentr uchbovoi literatury, 2014. 250 p.

Надійшла до редколегії: 13.05.2024

Прийнята до друку: 20.05.2024